

Thanatos

ISSN 2242-6280, vol.1 2/2012

© Suomalaisen kuolemantutkimuksen seura

PERINNE- JA YHDISTYSHISTORIA SOTIEMME KAATUNEIDEN OMAISISTA

Jussi Jalonen

Esko Lammi (Helsinki): Sururistin kantajat. Mediapinta, Tampere. 201 sivua.

Miekoin koristeltu mustanauhainen Vapaudenristin sururisti oli vuosien 1939-1945 sotien aikana kunnianosoitus ja muistolahja, jonka ylipäällikkö myönsi kaatuneen sotilaan omaisille. Kotirintaman uhrausten symboliksi noussut kunniamerkki oli ensisijaisesti naisille osoitettu tunnustus, sillä ristin kanto-oikeus koski ainoastaan kaatuneen sotilaan äitiä, leskeä tai vanhinta tyttärtä. Omalle äidilleni sururisti on jäänyt muistoksi hänen Summan taistelussa kaatuneesta isästään. Sururisti on myös kapteeni evp. Esko Lammin tuoreen, toisen maailmansodan seurauksena soteleskiksi ja sotaorvoiksi jääneiden suomalaisten historiaa käsittelevän tietokirjan tunnuksena.

Sodan keskellä eläneille ihmisille eivät selkkauksen seuraukset välttämättä pääty viimeisen taistelun viimeiseen laukaukseen tai rauhansopimukseen. Läheisensä menettäneet elävät kokemuksensa kanssa tavalla tai toisella lopun ikäänsä, millä on aina vaikutuksensa koko sotienjälkeiseen yhteiskuntaan. Tämä niin kutsuttu ”pitkä sota” onkin ollut eräs nytemmin valtavirtaistuneen ”uuden sotahistorian” keskeisiä aihealueita. Lammin kirja peilaa tätä Suomen

historian vaihetta pääasiassa läheisensä menettäneiden tueksi syntyneiden yhdistysten kautta. Lammin tapa lähestyä teemaa on sävyltään perinteinen ja hyvin tuttu muista vastaavista kotimaisista järjestöhistorioista. Kirja aloittaa kartoituksensa sodanaikaisista valtion ja kansalaisyhteiskunnan toimista siirtyen tämän jälkeen rauhanajan vuosikymmeniin. Varsinaisen tarkastelun keskiössä ovat sodan aikana perustettu ja sittemmin valvontakomission määräyksestä lakkautettu Suomen Aseveljien Liitto sekä sotienjälkeisenä aikana hahmottunut ja tähän päivään asti toimintaansa jatkanut Kaatuneiden Omaisten Liitto. Viimemainitussa toimi myös jatkosodassa yhden kahdeksasta pojastaan kadonneena menettänyt isoäitini äiti.

Lammin teoksen pääpaino on selkeästi rakenteiden kuvauksessa yksilölähtöisyyden jäädessä etenkin teoksen alkupuolella taka-alalle. Kirja nojaa kerronnassaan runsaasti yksityiskohtia ja asiatietoa sisältävään järjestöhistorialliseen esittelyyn. Tällaisena teos on arvokas aiempaa kirjallisuutta ja alkuperäisaineistoa kokoava tietopaketti ammattitutkijalle; teoksen lähdetyöstä onkin vastannut kirjoittaja Lammia avustanut filosofian maisteri Tiina Suutala. Maallikolle kirja tarjoaa puolestaan yleissivistävän ja hyödyllisen lukukokemuksen, jonka sisäistäminen tosin vaatii viitseliäisyyttä. Kansalaisyhteiskunnan toimintaa edustaneiden yhdistysten kuvaus laajemmassa poliittisessä asiayhteydessä on toteutettu suhteellisen onnistuneesti. Esimerkkeinä voi mainita kohdat, joissa käsitellään Aseveliliiton lakkauttamista ja SKDL:n piirissä ilmennyttä kielteisyyttä Kaatuneiden Muistosäätiön toiminnalle/toimintaa kohtaan. Asevelitoiminnan ja kaatuneiden omaisista huolehtimisen merkitys kansalaissovinnon välikappaleena ja sisällissodan aikaisten kaunojen hautamisessa saa myös toistuvasti osansa Lammin kerronnassa.

Kirjan otsikko sisältää jo tavallaan lupauksen henkilökuvauksista, joista tarjotaan ensi välähdykset paikallistoimintaa kuvaavissa osissa; Marielundin sotaorpokodin toimintaa valaistaan myös kesäleireillä oleskelleen sotaorpo Veikko Tuomisen kautta. Teoksen alaluvuissa on esitelty esimerkkimäisesti sekä Aseveliliiton että Kaatuneiden Omaisten paikallisosastojen toimintaa. Edelliseltä on käsittelyyn päässyt Tampere ja jälkimmäiseltä puolestaan Kyröskoski, jossa toiminutta Kaatuneiden Omaisten Liiton alaosastoa kuvataan niin ikään sotaorpo Raimo Kivimäen muistojen välityksellä. Nämä omakohtaiset katsaukset, jotka olisivat teoksen kiinnostavinta antia, hieman hukkuvat yhdistyshistoriaa painottavan, runsaasti yksityiskohtia

vilisevän osuuden sekaan. Kaikeksi onneksi teoksen loppuosiossa on omistettu kaksi erillistä alalukua Kivimäen ja toisen sotaorvon, Aila Hannulan kertomuksille. Muistelmat ovat hieman irrallaan kerronnan kehyksestä, mutta valintoja voi pitää onnistuneina. Kivimäen kertomus valaisee sodan seurauksena rikkonaisemman ja raaemman lapsuuden viettäneen miehen muistoja. Hannulan tarina puolestaan osoittaa, että sotaorvon perheolot saattoivat olla hyvinkin eheät. Yhteisöllisessä kulttuurissa, jossa suurperheen rakenne oli vielä säilynyt, ei yhden läheisenkään omaisen menetys välttämättä tehnyt loppua elämän jatkuvuudesta.

Oman aikamme kuvauksessa teos olisi kenties kaivannut rohkeampaa otetta. Kiintoisaa olisi pohdiskella, onko sotaorpouden eräänlainen politisoituminen 1990-luvulta alkaen – jota kirja kuvaa onnistuneesti – saanut aivan kaikkien kaatuneiden omaisten varauksetonta tukea. Vaatimattomana esimerkkinä mainittakoon, että oma äitini suhtautui hieman hämmentyneenä vaikkapa sotaorpojen mielenosoitukseen eduskuntatalon portailla. Suorasukainen identiteettipolitiikka voi olla loppujen lopuksi vieras ratkaisu monille sodan kokeneen ikäluokan edustajille, etenkin silloin kun sen kulmakiveksi asetetaan ihmisen kuolema. Tämän menettelytavan kokeminen vieraaksi ei aina suinkaan kerro oman menneisyytensä unohtamisesta tai kieltämisestä, vaan taustalla voi olla myös vanhemmalle sukupolvelle ominainen harras ja kunnioittava suhde kauan sitten edesmenneeseen omaiseen. Omien muistojen politisoiminen ja vaatimusten esittäminen niiden nimissä ei ole kaikille suinkaan itsestään selvä asia. Sotaorpojen aktivismia sinänsä toki voi pitää mittasuhteiltaan merkittävänä ja yleisesti tunnustettuna kansalaistoimintana.

Vapautuneinta ja helppolukuisinta kirjan kerronta on käsitellessään kaatuneiden omaisten esiintymistä sotienjälkeisessä kulttuurissa. Sijansa saavat niin aikanaan lähimenneisyyden kanssa hankalissa poliittisissa oloissa tiliä tehneet Suomi-filmit kuin 1990-luvulta alkaneen sotaelokuvien uuden aallon nykypäivän yleisölle tutummat dramatisoinnit. Kokonaisuudessaan teos on tietokirjana eittämättömän arvokas, joskin julkaisu olisi kenties hyötynyt vielä parista ylimääräisestä muistelmahaastattelusta. Sotienjälkeisen kansalaisyhteiskunnan historiaa ammatikseen tutkivalle on Lammin kirja joka tapauksessa kelpo yleisteos, ja puoltaa paikkaansa myös asianharrastajan kirjahyllyssä.

Jussi Jalonen, FL, on sotahistorian tutkija Tampereen yliopistolta. Hän on kirjoittanut jääkärieversti Eino Polónin elämäkerran "Haavoitettu ritari", ja hänen artikkeleitaan on julkaistu Sotahistoriallisessa Aikakauskirjassa.